

СТРІЙ

№4, 2022

Вісник з історії одягу

Стрій – науково-популярний журнал присвячений дослідженням з історії одягу. Журнал розміщує наукові та науково-популярні матеріали з історії одягу та уніформології, дослідження текстилю й аксесуарів цивільного та військового костюму, фалеристики та вексилології. Чільне місце у журналі посідають статті присвячені проблемам практичної реконструкції як окремих предметів та технологій, так і цілісних комплексів одягу та спорядження.

Журнал виходить один раз на рік та розповсюджується в електронному вигляді безкоштовно.

Історичний стрій

Сергій Шаменков

Поясний одяг давніх слов'ян та скандинавські «штани марнославодства» 3

Сергій Шаменков

Шаровари в гардеробі козацтва Правобережної України в 1695 р. 13

Сергій Шаменков

Козацький кунтуш із зібрання Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І. Яворницького..... 17

Сергій Шаменков

Герої поеми “Енеїда” Івана Котляревського в контексті історичного строю епохи..... 25

Сергій Шаменков

Образи козаків у творчості Жана-П'єра Норблена 35

Сергій Шаменков

Опришки-збійники доби Олекси Довбуша: зовнішній вигляд, одяг та зброя..... 41

Графічна реконструкція

Сергій Шаменков

Графічна реконструкція мушкетера “Maison du Roi” 1625–1627 рр. 55

Етнографічний стрій

Людмила Климук

Конструктивний устрій керсетки із зібрання Українського центру народної культури “Музей Івана Гончара” 57

ISSN 2706-7203 (друкована версія), **ISSN 2706-7211** (електронна версія)

Редакційна колегія

Прокопенко В.М., к.х.н. (Київ)
Адаменко Д.В. (Київ)
Папакін А.Г., к.і.н. (Київ)
Сичевський С.В. (Київ)
Тоїчкін Д.В., к.і.н. (Київ)
Шаменков С.І. (Одеса)
Щибря В.В., к.і.н. (Київ)

Над випуском працювали

Головний редактор – Прокопенко В.М.
Редактор – Папакін А.Г.
Технічний редактор та дизайн – Безобчук О.В.
Перекладач – Лісниченко О.І.

Зареєстровано Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 23861-13701 Р від 19.04.2019

Адреса: Україна, 03058, а/с 9,
Прокопенко Володимир Михайлович
Сайт: <http://striy.org.ua/>
E-mail: email@striy.org.ua

Малюнок на обкладинці:

Ватажок опришків.
Малюнок Сергія Шаменкова

Журнал опубліковано за посиланням:
striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_4_2022

Striy. Historic Clothing Studies

Striy is a popular science journal on the research of the history of clothing. The journal publishes scientific and popular materials on the history of clothing and uniforms, studies on textiles and accessories for civil and military suits, phaleristics and vexillology. A major place in the journal will be allocated for articles on the issues of practical reconstruction of individual items and technologies, as well as comprehensive sets of clothing and equipment.

The journal is published once a year and distributed electronically free of charge.

Historical Clothing

Serhii Shamenkov

Waist clothing of ancient Slavs and Scandinavian "Hábrækr" 3

Serhii Shamenkov

Sharovary trousers in the wardrobe of the Cossacks of Right Bank Ukraine in 1695 13

Serhii Shamenkov

Cossack kuntusz from the collection of the Dnipro D.I. Yavornytskyi National Historical Museum..... 17

Serhii Shamenkov

Characters of the poem "Aeneid" by Ivan Kotliarevskyi in the context of historical clothing of its era 25

Serhii Shamenkov

Images of Cossacks in the works of Jean-Pierre Norblin 35

Serhii Shamenkov

Opryshky outlaws of the era of Oleksa Dovbush: appearance, clothes and weapons 41

Graphic Reconstruction

Serhii Shamenkov

Graphic reconstruction musketeer "Maison du Roi" of the 1625–1627 55

Ethnographic Clothing

Liudmyla Klymuk

The structural arrangement of the kersetka from the collection of the Ukrainian Center of Folk Culture "Ivan Honchar Museum" 57

ISSN 2706-7203 (print version), **ISSN 2706-7211** (online version)

Editorial Board

Prokopenko V.M., PhD (Kyiv)
Adamenko D.V. (Kyiv)
Papakin A.G., PhD (Kyiv)
Sychevs'kyj S.V. (Kyiv)
Toichkin D.V., PhD (Kyiv)
Shamenkov S.I. (Odesa)
Shchybria V.V., PhD (Kyiv)

Editorial Board of the Volume

Chief Editor –
Prokopenko V.M.
Editor – Papakin A.G.
Technical Editor and Design –
Bezobchuk O.V.
Translator –
Lisnychenko O.I.

Registered Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of registration:
KB № 23861-13701 P from 19.04.2019

Address: Ukraine, 03058, PO Box 9
Prokopenko Volodymyr
Site: <http://striy.org.ua>
E-mail: email@striy.org.ua

Drawing on the cover:

Opryshky leader.
Drawing by Serhii Shamenkov.

The journal published by the link:
striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_4_2022

Сергій Шаменков

Поясний одяг давніх слов'ян та скандинавські «штани марнославства»

Ключові слова: *слов'яни, руси, поясне вбрання, анаксиріди, штани марнославства.*

Стаття присвячена огляду поясного вбрання давніх слов'ян та питанню можливого впливу на нього скандинавів-русів. Розглянуто сюжет із творів арабських авторів, які згадують дуже широкі штани русів, і зроблено висновок про помилковість ототожнення їх зі східними шароварами. Натомість їх походження пов'язано із Скандинавією, а в європейській науковій літературі вони відомі як «штани марнославства».

Serhii Shamenkov

Waist clothing of ancient Slavs and Scandinavian “high breeches”

Keywords: *Slavs, Russ, waist clothing, anaxirids, high breeches.*

The article is an overview of the waist clothing of the ancient Slavs and the issue of possible influence of Scandinavian-Russ on it. The episode from the works of Arab authors who mention the very wide pants of the Russ, is analyzed, and a conclusion is drawn about the fallacy of identifying them with oriental sharovary. Instead, their origin is associated with Scandinavia, and they are known as «high breeches» in the European academic literature.

Шаменков Сергій Ігорович

Уніформолог, дослідник історії костюму, художник-ілюстратор.

Shamenkov Serhii

Uniformologist, researcher of the costume history, artist/illustrator.

e-mail: rogala@striy.org.ua

Візантійський історик Прокопій Кесарійський був одним із перших, хто в VI ст. описав протослов'янські племена склавинів та антів (*Σκλαβηνοί τε καὶ Ἄνται*). Як радник полководця Велізарія і учасник багатьох походів він, вочевидь, міг особисто бачити слов'ян та залишив по собі низку описів, які в тому числі стосуються й одягу. Нас, у першу чергу, цікавить фрагмент, що описує поясний одяг. На жаль, академічного українського перекладу текстів Прокопія не існує. Тривалий час дослідники вимушені користуватися російськими, створеними більш ніж 70 років тому, які існують у двох варіантах перекладу відповідного фрагменту. Один з них надрукований в академічному перекладі «Війни з готами»: *«иные не носят ни рубашек (хитонов), ни плащей, а одни только штаны, подтянутые широким поясом на бедрах»* (Кондратьев 297), а інший в оглядовій статті, присвяченій згадкам про давніх слов'ян у письмових джерелах: *«иные не носят ни рубашек (хитонов), ни плащей, а одни только штаны, доходящие до половых органов»* (Мишулин 237).

В оригінальному тексті Прокопія в якості поясного одягу (перекладеного російською як «штаны») використано слово «ἀναξυρίδας» – «анаксиріди» (Dewing 270). Як же трактують термін сучасні дослідники? В статті польської дослідниці Аліни Бжустковської було вивчено питання одягу слов'ян, що згаданий у праці Прокопія. Авторка дійшла висновку, що мова йде про одяг для ніг, подібний на вузькі довгі панчохи, що доходять до паху (Brzóstkowska 251–265; Иванов 195). Схожого висновку дійшли й упорядники збірника «Свод древнейших письменных известий о славянах», які в коментарях до тексту Прокопія, проаналізувавши всі версії перекладів, схилилися до версії роздільного одягу для ніг – ногавиць-гетр (Гиндин 225, 226). В іншій статті Аліна Бжустковська наводить думку болгарського професора І. Дуйчева, який, базуючись на власних дослідженнях у тлумаченні слова *анаксиріди*, трактує його як вузькі штани (Brzóstkowska and Swoboda 109).

Зображувальних джерел та матеріальних артефактів, які б могли допомогти нам зрозуміти, як виглядали давні слов'яни, не так багато. В першу чергу це так звані Велестинські фігурки (Мал. 1, а) («Velestino Hoard») та бляшки з Мартинівського скарбу (Мал. 1, б) («Anty, bljashky»;

Рыбаков 81-83; Седов 72). Також до них можна віднести різні візантійські зображення варварів (Мал. 1, д) («A Thracesian woman») та бронзову статуетку, знайдену в м. Хорол, що експонується в Національному музеї історії України і, ймовірно, пов'язана із слов'янами (Мал. 1, в). Також цікава фігурка чоловіка у вузькому поясному одязі з кургану біля с. Сорогожское (Мал. 1, г) (Седов 287).

Всі ці зображення демонструють чоловіків у неширокому поясному вбранні, яке чітко окреслювало ноги. Ряд дослідників, ймовірно, базуючись на простих зразках штанів пізніших часів та етнографії, схиляються до думки, що їх кроїли із прямих полотнищ, із вшитю ластовицею в паху (Левашова 117; Рабинович 44). Але цілком можливо, що їхній крій був подібний до штанів ромеїв та германців («Що носили ромеї на ногах... (пізній Рим)»), або ж це були неширокі ногавиці, що під'язувалися на стегнах та залишали відкритими пах, чи їх версія, яка нагадувала довгі панчохи-гетри («Що носили ромеї на ногах... V до X–XI ст»). До цього слід додати, що деякі слов'янські племена, які жили на межі степу, могли запозичити у кочовиків їхню систему поясного одягу, яка складалася з коротких штанів, заправлених у ногавиці, що прив'язувалися до поясу.

Воюючи з візантійцями, слов'яни, ймовірно, могли запозичувати окремі елементи вбрання і в них. У цьому ракурсі цікаво відмітити використання терміну *анаксиріди* при описі поясного одягу візантійських воєнків. Вони так само описуються як довгі, вузькі і роздільні панчохи-ногавиці (D'Amato 27). На деяких візантійських зображеннях можна віднайти досить детальні зображення як ногавиць-анаксирідів, так і їх конструктивних деталей – мотузок, за допомогою яких вони кріпилися до поясу, утворюючи при цьому характерні складки на туніці. Аналогічні зображення містяться на хронологічно пізніших фресках Софії Київської, де зображено двір київського князя. На окремих фігурах розпису можна побачити як ногавиці (Мал. 2, а, б) (Тоцька 42), так і штани (Мал. 2, в, г) (Нікітенко 273; «Фрески Софіївського собору»).

Серед поширених уявлень щодо одягу давніх слов'ян є один важливий сюжет, який потребує окремого роз'яснення – це опис широких штанів «русів» із книг різних арабських мандрівників

№4 (2022)

Мал. 1. (а) – Фігурка з Велестинського скарбу VI–VII ст.; (б) – бляшка з Мартинівського скарбу VI–VII ст.;
 (в) – бронзова статуетка з колекції Національного музею історії України (© С. Шаменков);
 (г) – фігурка з кургану біля с. Сорогожское (за В. Седовим); (д) – мініатюра із хроніки Іоанна Скілиці кінця XII ст.

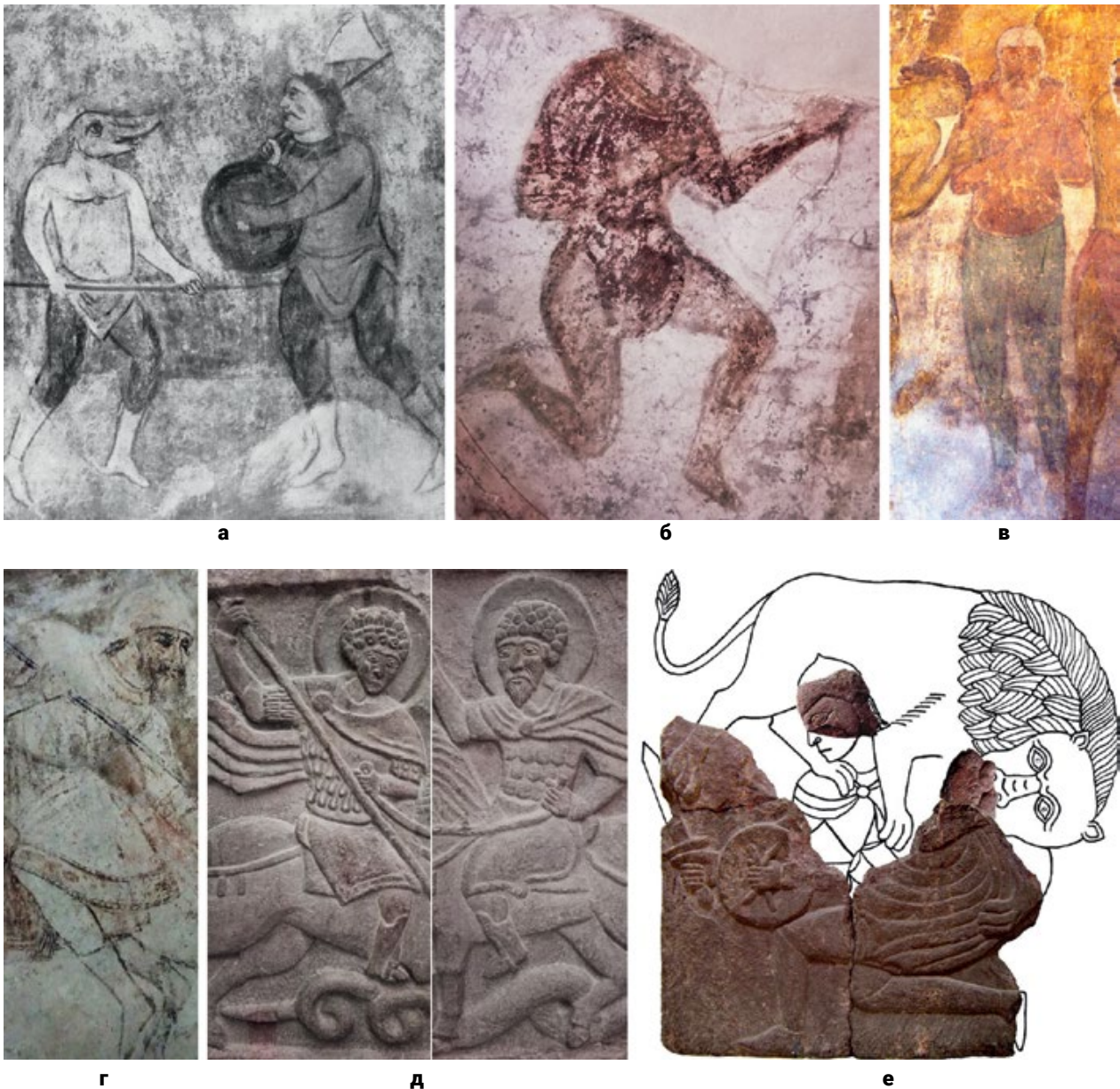
та географів, які часто згадують при описі одягу давніх слов'ян.

Чільне місце тут посідає книга мандрівника Ахмад ібн Фадлан ібн ал-Аббас ібн Рашид ібн Хаммада, який відомий широкому колу як Ібн Фадлан. У ній він описав свою зустріч на річці Волга із торговельним караваном русів, та ритуал поховання ними свого вождя, в якому згадав і одяг небіжчика, опис якого міцно захопив уяву багатьох зацікавлених історією.

З'ясуванню питання, хто такі руси східних джерел, присвячено чимало досліджень (Hraundal 25–32; Urbanczyk 228–233). Для теми даної статті важливим є те, що арабські автори розрізняли «рус» (русів) і «сакаліба» (слов'ян). З середини VIII ст. вихідці зі Скандинавії почали засновувати свої поселення на Волзькому

торговому шляху і привозити Волгою свої товари на ринки Хозарії і Булгарії. Саме волзьких русів спостерігав Ібн Фадлан (Гаркави 108; Мельникова 40; Папакін 55–64; Толочко 150, 158–161, 181–186). У своїх нотатках Ібн Фадлан дав детальний опис чоловіків-русів та жінок, що їх супроводжували. Як побачимо далі, ці описи цілком відповідають одягу скандинавів епохи вікінгів.

Серед опису одягу, в якому руси на Волзі поховали свого вождя, Ібн Фадлан згадує великі штани, які й досі збуджують уяву читачів. Опис строю вождя русів поданий таким чином: «Ему надели шаравары (широкие штаны или подштаники – примітка перекладача), носки (или башмаки, штиблеты; в тексте верхние штаны – примітка перекладача), сапоги, куртку

Мал. 2. (а) – Фрагмент фрески Софії Київської «Боротьба ряджених» XI ст. (за І. Тоцькою); (б) – фрагмент фрески Софії Київської XI ст. (© С. Шаменков); (в) – фрагмент фрески Софії Київської «Сорок севастійських мучеників» XI ст.; (г) – фрагмент фрески Софії Київської XI ст. (© С. Шаменков); (д) – рельєф із Св. Георгієм та Св. Федором XI–XII ст. з Дмитрівського монастиря в Києві (© С. Шаменков); (е) – реконструкція сюжету різьбленої кам'яної плити, знайденої на місці «Ірининської» церкви (за Е. Архіповою).

и кафтан из дибаджа с золотыми пуговицами, надели ему на голову калансуву из дибаджа с соболем» (Гаркави 98). То що ж за цим перекладом, зробленим А.Я. Гаркаві і виданим 1870 р., можна зрозуміти? Розмірів чи довжини одягу ніде не вказано, а згадані «шаровари» можна також трактувати, згідно приміток, і як нижні штани, поверх яких вдягають ще одні штани або «штіблети». При чому зазначений перекладачем термін «штіблети» має на увазі коротке вбрання

для нижньої частини ніг. Тобто це цілком може бути схема поясного одягу, звична для кочовиків, де поверх білизни одягалися панчохи, ногавиці або верхні штани. Але залишається не зовсім зрозумілим, чому перекладач використав саме термін «шаровари». Можливо, це пов'язано із описом широкого поясного одягу русів іншого автора – Ібн Русте, переклад якого так само робив А.Я. Гаркаві (Гаркави 269; Хвольсон 39) і яке ми детальніше згадаємо далі.

У наступному російському перекладі 1956 р. А.П. Ковалевського так само було використано слово «шаровари»: «Тогда они надели на него шаровары, герты, сапоги, куртку, парчевый хафтан с пуговицами из золота, надели ему на голову шапку из парчи, соболью» (Ковалевский 144). Але в примітках до цього фрагменту, перекладач зазначає певну умовність перекладу терміну «шаровари», акцентуючи увагу та тому, що в перській мові відповідне слово оригінального тексту означає просто поясний одяг (Ковалевский 250).

Ситуація змінилася лише в перекладі 2016 р. В.С. Кулешова, який представив, на нашу думку, більш коректний переклад: «Они надели на [покойника] нижние штаны, верхние штаны, сапоги, куртак, шелковый хафтан с золотыми пуговицами, на голову [надели] шелковую высокую шапку с собольей опушкой» (Путешествие Ибн Фадлана 40).

На самкінець варто зазначити, що в англійському перекладі відповідного фрагменту поясне вбрання перекладено як «trousers, socks» – штани та шкарпетки: «They dressed him in trousers, socks, boots, a tunic and a brocade caftan with gold buttons. On his head, they placed a brocade cap covered with sable» (Lunde and Stone 66).

Таким чином, розгляд різних варіантів перекладу Ібн Фадлана та коментарів перекладачів наводить нас на думку про те, що використання тут терміну шаровари є недоречним, а історія його виникнення пов'язана із описом широких штанів скандинавів-русів, які, як буде розглянуто далі, дійсно були відомі арабам.

Один із таких описів із беззаперечною згадкою саме дуже широких штанів русів міститься в оповідях 30-х рр. X ст. арабського географа та мандрівника Ібн Русте Абу Алі Ахмед ібн Омара, який відомий більшості у російському перекладі XIX ст. під помилковим іменем Ібн Даства (Хвольсон). В російському перекладі ми так само можемо зустріти термін «шаровари», який необгрунтовано використав перекладач, що в подальшому призвело до усталення хибних уявлень про образ русів: «Шаравары носят они широкие: сто локтей материи идет на каждые. Надевая такие шаравары, собирают они их в сборки у колена, к которым затем и привязывают» (Гаркави 269; Хвольсон 39). Англійський же переклад цього ж фрагменту твору Ібн Русте

містить термін «trousers» – штани: «They use up to a hundred cubits of cloth to make their trousers» (Lunde and Stone 118).

В іншому тексті – географічному трактаті 980-х рр. «Худуд ал-Алам» – також фігурує опис широких штанів, пошитих зі 100 ліктів бавовняної тканини: «Out of 100 cubits (gaz) of cotton fabric (karbās), more or less, they sew trousers which they put on (andar pūshand), tucking them up above the knee (bar sar-i zanu gird karda darand)» (Minorsky 159). В цьому перекладі знову вжито термін «trousers» – штани.

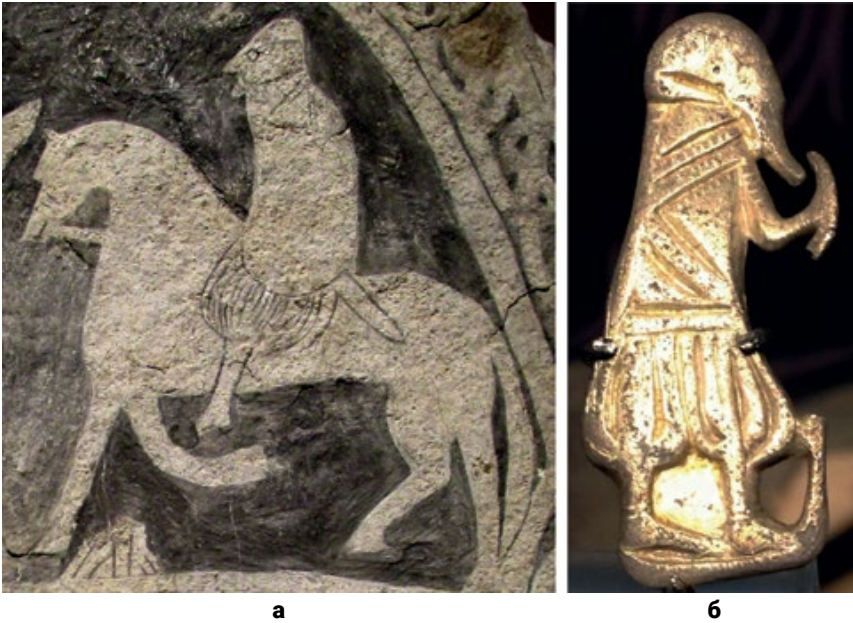
Таким чином, ми вважаємо, що традиція ряду російських перекладачів застосовувати термін «шаровари» при опису поясного одягу скандинавів є хибною. Ми раніше згадували курйозний випадок, коли перекладач написав «шаровари» там, де в оригіналі було використано інший термін – «caleçon» (Шаменков 336). У даному випадку, перекладаючи східні тексти, російські перекладачі, ймовірно, намагалися створити у читача певний візуальний образ, використовуючи звичні для свого часу терміни-відповідники. На жаль, у подальшому продовжилася сліпе копіювання терміну «шаровари» при описі одягу слов'ян та русів, без спроб глибшого аналізу тексту та історії одягу скандинавів.

Разом з тим, існує спеціальна назва таких скандинавських за походженням штанів. Європейським та скандинавським дослідникам вони давно відомі як «Påsbyxor», «Hábrækr», «Pluderhose» та «Drambhosur» («drambhosa sb. f.»). Термін «drambhosa», що зустрічається в ісландських сагах (зі староісландської «dramba» – бути пихатим, поводитись із зарозумілістю, і «hosa» – штани), можна перекласти як «штани марнославства». Як зазначає Тор Юінг у своїй праці, ці великі штани (Ewing 96-98), через захмарну для того часу кількість витраченої на них тканини, мали на меті підкреслити високий соціальний статус свого власника – вождя або дуже заможного знатного вояка. Саме тому вони й називалися «штанами марнославства».

Спробуймо визначити, що саме бачили та описали у своїх творах Ібн Русте та автор трактату «Худуд ал-Алам», з залученням зображувальних, археологічних та історичних джерел.

Серед зображувальних джерел VIII–IX ст. нам відомі малюнки на Готландських картинних каменях (Мал. 3, а) («Bildsten Broa i Halla»;

а

б

Мал. 3. (а) – Фрагмент малюнку з Готландських картинних каменів VIII–IX ст.; (б) – срібна фігурка із Уппокри (© Dr. Michael J. Fuller).

Thunem) та окремі вироби ювелірного мистецтва скандинавів, зокрема срібна фігурка із Уппокри (Швеція), яка зображує чоловіка у широких у складку штанах по коліно (Мал. 3, б) («Uppakra metal artifacts»; Thunem).

До археологічних джерел можна віднести знахідки решток такого типу штанів із Бірки, торгового та ремісничого поселення VIII–X ст. на острові Б'ерке на південному сході озера Меларен (Швеція), та Гедебу, торгового центру у фіорді Шляй, на перехресті торгових шляхів з Балтійського в Північне море (Данія). Знахідку із Гедебу було ретельно досліджено, в результаті чого було з'ясовано цікаві деталі їх крою (Thunem). Штани були виконані із дуже тонкої вовни полотняного плетіння, при чому зшиті вони були з тканини різного кольору, червоного та жовто-зеленого відтінку. Тобто вони були щонайменше двокольорові.

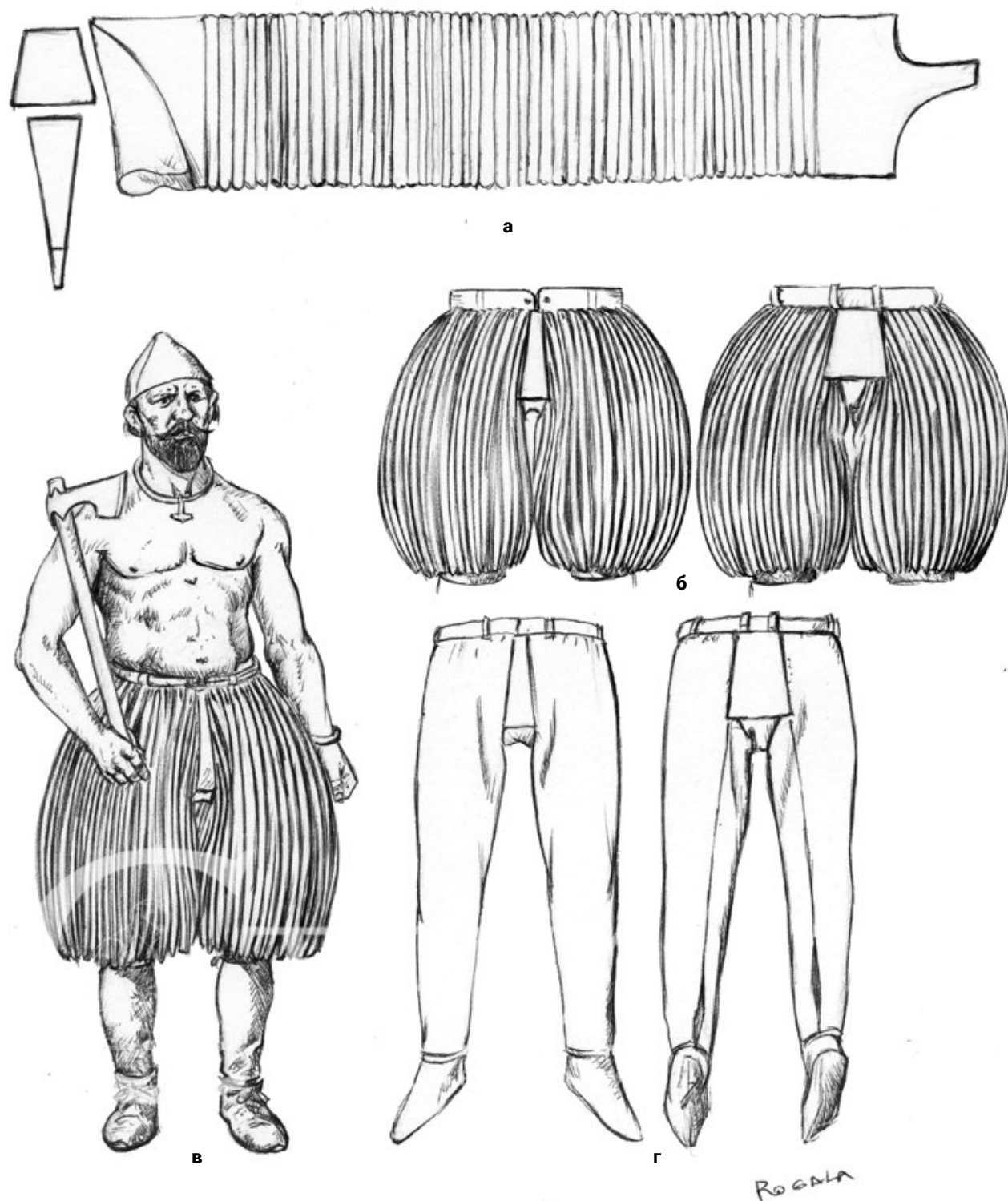
На підставі археологічних знахідок дослідницею Хільде Тунем, а також кількома іншими дослідниками, було відтворено кілька варіантів скандинавських штанів такого типу («Principskiss Vikingatida Påsbyxor»; Thunem). Досвід реконструкції показав, що конструктивно початково вони були близькими до германських Торсберзьких штанів (Мал. 4, г), що мають подібну системою крою, зі вставками між холошами. *Штани марнославства* мали довгу вузьку вставку попереду та широку прямокутну позадку, а ширину набирали завдяки використанню великої кількості плісированої тканини, що йшла на холоші (Мал. 4, а). Кількість тканини в холошах могла

бути різною, відповідно до матеріальних можливостей власника, тому й кількість складок могла бути меншою чи більшою (Thunem).

Загалом *штани марнославства* були досить короткими, по коліно і стягувалися знизу зав'язками, а на їх пошив ішло до 50 ліктів (близько 25 метрів) полотна або тонкої вовни на кожну ногу. Два ці великі прямокутні шматки тканини з фігурними вирізами між ніг збиралися в дрібні складки та пришивалися до вставок, поясу та між собою, утворюючи дві об'ємні плісировані холоші (Мал. 4, б, в).

Практичні експерименти з пошиву показують, що такі штани кардинально відрізняються за кроєм та зовнішнім виглядом від східних широких штанів-шароварів, і насправді візуально вони більш подібні до європейських штанів XVI – початку XVII ст. Східні шаровари мають іншу систему вставок між холошами, яка представляє собою зігнутий прямокутник або ромб, а їхня ширина часто набирається за рахунок трапецевидної форми холош. Розрізняються вони і за довжиною, а східні шаровари не мають об'ємного плісирування.

Загалом, скандинавські *штани марнославства* за кроєм та конструкцією представляють собою окремий тип поясного вбрання, який виник ще наприкінці Вендельського періоду, до активних торговельних контактів зі Сходом на Волзькому торговельному шляху, та не має спільних рис із кроями східного поясного одягу. Можливо саме їх незвичність настільки пригорнула до себе увагу арабських

Мал. 4. (а) – Реконструкція крою штанів марнославства (© С. Шаменков);
(б, в) – реконструкція вигляду штанів марнославства (© С. Шаменков);
(г) – реконструкція вигляду торсберзьких штанів (© С. Шаменков).

мандрівників, що вони залишили їх опис на сторінках своїх творів. Власне саме тому ми вважаємо неправильним називати ці широкі скандинавські штани шароварами, навіть якщо цей термін давно використовується в історичній літературі.

Наступним важливим аспектом цієї історії є питання поширеності таких широких штанів. Непрактично велика кількість тканини, що йшла на ці штани та сама їх назва – *штани марнославодства*, самі по собі вказують на обмеженість прошарку їхніх власників. І підтвердження цього ми можемо знайти в зображувальних джерелах епохи. На гобелені з міфологічними сюжетами з Осеберзького поховання, на ювелірних виробках, зокрема, на срібній фігурці з Уппокри, та скандинавських рунічних каменях VIII–X ст. (Thunem) інколи показані такі широкі штани, але вони не домінують серед загалом вузького поясного вбрання інших воїнів. У наступних століттях *штани марнославодства* несподівано виходять із ужитку та зникають із письмених згадок та зображень. Варто згадати, що Ібн Фадлан описує одяг вождя, який більше ні в кого з русів не згадується, до того ж поховальний. На пошиття цього одягу, зі штанами включно, за Ібн Фадланом, виділялася третина статків небіжчика (*Путешествие Ибн Фадлана* 39–40).

Що стосується мешканців Подніпров'я, то ми не знаходимо жодної згадки використання таких широких штанів у документах чи зображеннях раннього середньовіччя. Навпаки, зображення київських та слов'янських воїнів, фрески Софії Київської (Мал. 2, а–г) та інші зображення показують на чоловічих постатях вузький поясний одяг та ногавиці. Наприклад, зображення Св. Георгія та Св. Федора з рельєфу XI–XII ст. Дмитрівського монастиря в Києві (Мал. 2, д) та воїна із різьбленої кам'яної плити, знайденої на місці «Ірининської» церкви у 1830-х рр. (Мал. 2, е) (Архипова 234). Тут також можна згадати книжкову мініатюру кінця XII ст. із мадридського рукопису хроніки Іоанна Скіліци, де зображено *русів* у довгому по коліно одязі, вузьких штанах і з досить довгим волоссям та бородами (Мал. 1, д).

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що у творі Ібн Русте та «Худуд ал-Алам» описані скандинавські штани марнославодства. Наразі немає жодних підстав вважати цей поясний одяг широко розповсюдженим навіть серед скандинавів-русів, не те що серед слов'ян Подніпров'я. А враховуючи кардинальні відмінності у крою та походженні, ми також вважаємо неправильним називати їх шароварами, навіть якщо цей термін вже давно використовується в історичній літературі.

Бібліографія

- «A Thracian woman kills a Varangian.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:A_Thracian_woman_kills_a_Varangian.jpg. Accessed 01 July 2022.
- «Anty, bljashky.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Anty_bljashky.jpg. Accessed 01 July 2022.
- «Bildsten Broa i Halla socken Gotland 700-800-tal.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Bildsten_Broa_i_Halla_socken_Gotland_700-800-tal.jpg. Accessed 01 July 2022.
- Brzóstkowska, A., and Wincenty Swoboda. «Prace nad testimoniami do etnogenezy i praojczyzny Słowian.» *Slavia Antiqua*, t. 26, 1979, s. 93–110.
- Brzóstkowska, A. «Anaxyrides u Prokopa z Cezarei na tle greckiej i Rzymskiej tradycji literackiej.» *Eos*, vol. 68, N 2, 1980, s. 251—265.
- D'Amato, R. «A Prōtopatharios, Magistros, and Strategos Autokrator of 11th cent.: the equipment of Georgios Maniakes and his army according to the Skylitzes Matritensis miniatures and other artistic sources of the middle Byzantine period.» *Porphyra*, Supplement 4, 2005, pp. 1-75.
- Dewing, H.B., trans. *Procopius, History of the Wars, Volume IV: Books 6.16-7.35. (Gothic War)*. Cambridge: Harvard University Press, 1924.
- «drambhosa sb. f.» *ONP: Dictionary of Old Norse Prose*, onp.ku.dk/onp/onp.php?o15016. Accessed 01 July 2022.
- Ewing, Thor. *Viking clothing*. Stroud: Tempus, 2006.
- Hraundal, T. J. *The Rus in Arabic Sources: Cultural Contacts and Identity*. Dissertation for the degree of PhD. Bergen: Centre for Medieval Studies, University of Bergen, 2013. *Bergen Open Research Archive*, hdl.handle.net/1956/6895.
- Lunde, Paul and Caroline Stone, trans. *Ibn Fadlān and the land of darkness: Arab travellers in the far north*. London: Penguin Books, 2012. *Internet Archive*, archive.org/details/IbnFadlanAndTheLandOfDarknessArabTravellersInTheFarNorthPenguinClassicsCopie/.
- Minorsky, V., trans. *Hudud al-'Alam, The Regions of the World. A Persian Geography, 372 A.H. – 982 A.D.* London: Oxford UP, 1937.
- «Principskiss Vikingatida Päsbyxor.» *Historiska Världar*, historiskavarldar.se/draekter/vherreman/pdf/dvmpasbyxor.pdf. Accessed 01 July 2022.
- Thunem, Hilde. «Viking Men: trousers and breeches.» *Recreating Viking Clothing*, urd.priv.no/viking/bukser.html. Accessed 01 July 2022.
- «Uppakra metal artifacts.» *Prof. Michael Fuller's Home Page*, users.stlcc.edu/mfuller/UppakraMetal.html. Accessed 01 July 2022.
- Urbańczyk, Przemysław. «Who were the early Rus'?» *Русь в IX–XII веках: общество, государство, культура*. ред. Н. А. Макаров, А. Е. Леонтьев. Москва–Вологда: Древности Севера, 2014, с. 228–233.
- «Velestino Hoard, 20 plaques, Northern Greece, Slavic, 7th-9th centuries, lead and bronze – Princeton University Art Museum.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Velestino_Hoard,_20_plaques,_Northern_Greece,_Slavic,_7th-9th_centuries,_lead_and_bronze_-_Princeton_University_Art_Museum_-_DSC06709.jpg. Accessed 01 July 2022.
- Архипова, Е.И. «Шиферный рельеф из храма на Владимирской улице в Киеве.» *Дньєслово*. Київ, 2008, с. 233–240.
- Гаркави, А.Я. *Сказания мусульманских писателей о Славянах и Русских: (с половины VII в. до конца X в. по Р. X.)*. Санкт-Петербург: тип. Имп. Акад. наук, 1870.
- Гиндин, Л.А., и др. (сост). *Свод древнейших письменных известий о славянах*. Т. 1, Москва: Восточная литература, 1994.
- Иванов, С.А. «Зарубежная Прокопиана 80-х годов.» *Византийский Временник*, Т. 48, 1987, с. 193-198.

- Ковалевский, А.П. *Книга Ахмеда ибн-Фадлана о его путешествии на Волгу в 921–922 гг.* Харьков: Изд-во. Харьковского гос. университета им. А. М. Горького, 1956.
- Кондратьев, С.П., пер. *Прокопий Кесарийский. Война с готами.* Москва: АН СССР, 1950.
- Левашова, В.П. «Об одежде сельского населения древней Руси.» *Труды Государственного Исторического музея.* Вып. 40. Москва: Советская Россия, 1966, с. 112–119.
- Мельникова, Е.А., ред. *Славяне и скандинавы.* Москва: Прогресс, 1986.
- Мишулин, А.В. «Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII в. н.э.» *Вестник древней истории*, №1 (14), 1941, с. 230–280.
- Нікітенко, Надія. *Мозаїки та фрески Софії Київської.* Київ: Горобець, 2018.
- Папакін, Артем. *Світанок Русі. Військова справа в Україні епохи вікінгів (IX–X ст.).* Київ: Темпора, 2023.
- Путешествие Ибн Фадлана: Волжский путь от Багдада до Булгара.* Москва: Издательский дом Марджани, 2016.
- Рабинович, М.Г. «Древнерусская одежда IX–XIII вв.» *Древняя одежда народов Восточной Европы.* Москва: Наука, 1986, с. 40–62.
- Рыбаков, Б.А. *Ремесло древней Руси.* Москва: АН СССР, 1948,
- Седов В.В. *Археология СССР. Восточные славяне в VI–XIII вв.* Москва: Наука, 1982.
- Тоцька, І.Ф., упор. *Мозаїки та фрески Софії Київської.* Київ: Мистецтво, 1975.
- Толочко, А. П. *Очерки начальной руси.* Киев; Санкт-Петербург: Лаурис, 2015.
- «Фрески Софіївського собору.» *Софія Київська – собор і заповідник Софія Київська*, sofiyskiy-sobor.polnaya.info/ua/freski_sofivskogo_soboru.shtml. Дата звернення 1 Липня 2022.
- Хвольсон, Д.А. *Известия о Хозарах, Буртасах, Болгарах, Мадьярах, Славянах и Руссах Абу-Али Ахмеда Бен Омар Ибн-Даста.* Санкт-Петербург: тип. Имп. Акад. наук, 1869.
- Шаменков, Сергій. «Шаровари в костюмі українського козацтва XVI–XVIII ст.» *Археологія & Фортифікація України. Збірник матеріалів X Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції*, ред. О. Заремба, Кам'янець-Подільський: ФОП Буйницький О. А., 2021, с. 330–342.
- «Що носили ромеї на ногах. Генеза поясного одягу візантійців. Ранній період (пізній Рим).» *Вісник Лабораторії історії*, historywearlab.blogspot.com/2015/10/blog-post.html. Дата звернення 1 Липня 2022.
- «Що носили ромеї на ногах. Генеза поясного одягу візантійців з V до X–XI ст.» *Вісник Лабораторії історії*, historywearlab.blogspot.com/2015/10/v-x-xi.html. Дата звернення 1 Липня 2022.